

OŚWIECENIE

Ramy czasowe epoki

- **Oświecenie** - to prąd kulturalny oraz okres w historii Europy przypadający na lata **1688-1789** (XVII- XVIII w.).
- **W Polsce** ramy chronologiczne epoki to lata **1740- 1822** (Collegium Nobilium Stanisława Konarskiego- wydanie „Ballad i romansów” A. Mickiewicza).
- Termin ***oświecenie*** wywodzi się z j.niem. ***aufklarung***, oznacza *rozjaśnienie*. Okres oświecenia w dziejach określany jest też często jako *wiek rozumu*, *wiek filozofów*, *wiek światła*, *okres racjonalizmu*, *wiek klasycyzmu*.

Polskie oświecenie się na trzy etapy:

- **czasy saskie**, zwane też późnym barokiem;
- **czasy stanisławowskie**, rozkwit kultury i oświaty;
- **okres schyłkowy**-(1795 III rozbiór- 1822 „Ballady i romanse”).

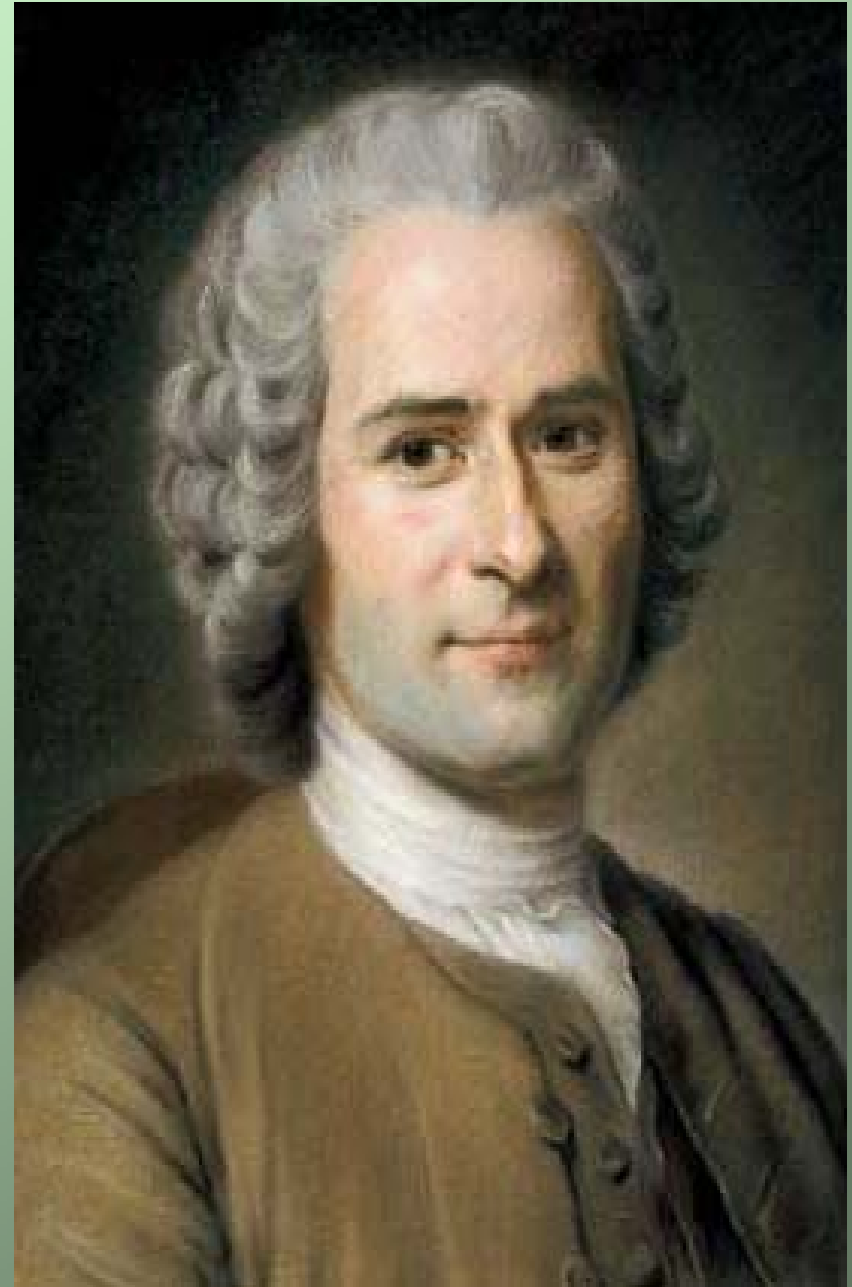
Prądy myślowe i filozofia

- **empiryzm**
-pogląd, zgodnie z którym poznanie świata jest możliwe jedynie za pomocą doświadczenia (Franciszek Bacon).
- **deizm**
-doktryna filozoficzno-religijna, według której Bóg stworzył świat, ale nie ingeruje w jego funkcjonowanie (Diderot i Wolter).
- **ateizm**
-pogląd filozoficzny negujący istnienie Boga oraz świata pozagrobowego (Paul Holbach).
- **libertynizm**
-ruch umysłowy, który nawiązywał do renesansowego humanizmu, kwestionował autorytet Kościoła, nawołując do swobodnego stosunku wobec zasad etycznych.
- **racjonalizm**
-kierunek filozoficzny wskazujący na rozum jako jedyne narzędzie poznania prawdy, kwestionował wiarę i dogmaty.

Jan Jakub Rousseau

Był wielkim przeciwnikiem cywilizacji. To w postępie i uspołecznieniu jednostki upatrywał źródeł zła. Rousseau uważał, że z natury pochodzi wszelkie dobro.

Wbrew, powszechnie panującemu w epoce, kultowi rozumu ludzkiego, twierdził, że to serce ma nadrzędną wartość. Był twórcą **sentymentalizmu** oraz autorem bardzo wówczas poczytnego dzieła ***Nowa Heloiza***.

Denis Diderot

Francuski pisarz, krytyk literatury i sztuki, filozof i encyklopedysta. Na podstawie obserwacji świata przyrody wysnuł wniosek, że Bóg nie istnieje, bowiem nie ma tam śladów Jego działania. Właśnie w świecie przyrody można odnaleźć podstawy moralności.

Zasłynął przede wszystkim jako współautor 28- tomowej *Encyklopedii*. Najbardziej znanym dziełem Diderota jest powiastka filozoficzna *Kubuś Fatalista i jego pan*.

„Wszystko, co nas spotyka na świecie dobrego i złego, zapisane jest w górze”.

Wolter

Francuski pisarz i filozof. Opowiadał się za równością wszystkich ludzi wobec prawa, a także uznaniem zasady, że każda jednostka może mieć własne przekonania (idea swobody myśli).

Był **racjonalistą** i przeciwstawiał się fanatyzmowi religijnemu. Jako **deista** wierzył w istnienie Boga, który jest najwyższą instancją. Uważał jednak, że jest On jedynie Stwórcą, który nie ingeruje w funkcjonowanie swego dzieła. Wolter swoje poglądy zamieścił w tekstach filozoficznych, np. *Listy filozoficzne* oraz powiastce filozof. *Kandyd, czyli optymizm*.

„Człowiek wolny idzie do nieba taką drogą, jaka mu się podoba”.

Immanuel Kant

Niemiecki myśliciel, twórca
filozofii krytycznej. Głosił
bardzo rygorystyczne
przekonania dotyczące
moralności.

Jedna z najdonioślejszych
opinii na ten temat została
zawarta w zdaniu:

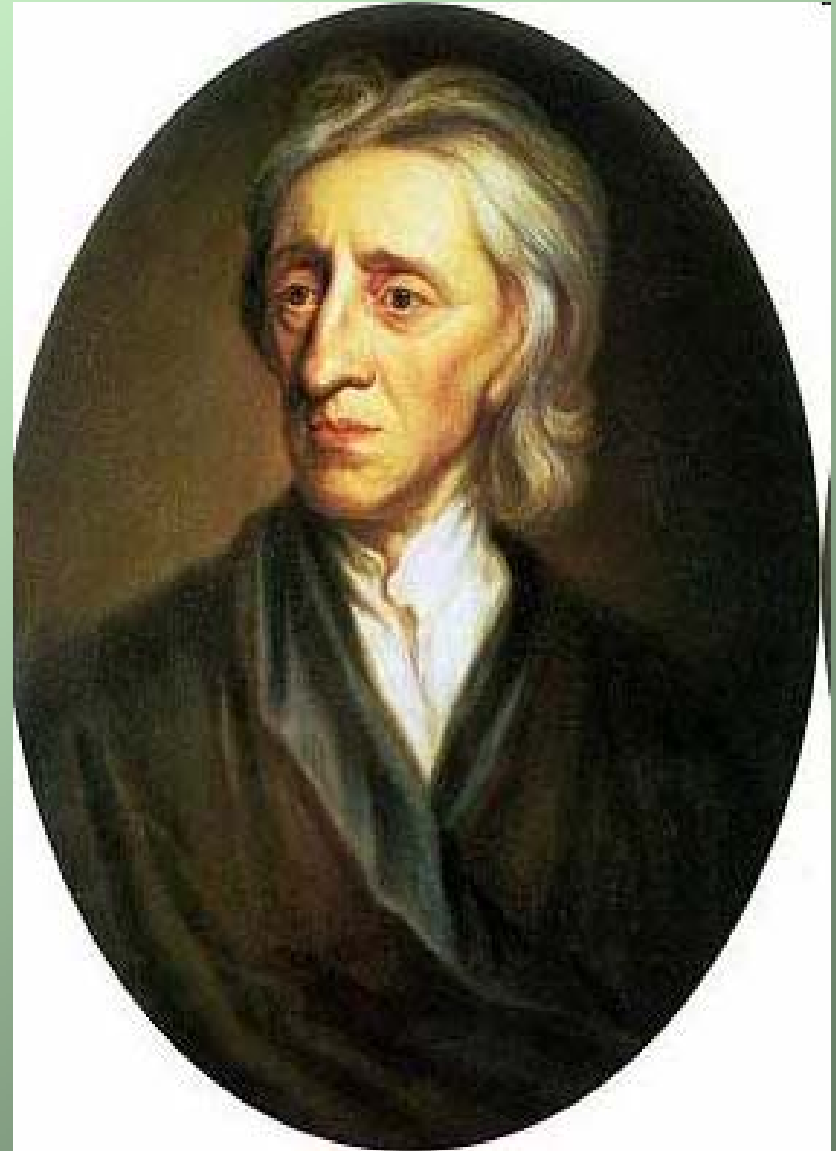
*„Niebo gwieździste nade mną,
prawo moralne we mnie” .*

John Locke

Według tego angielskiego filozofa, człowiek rodzi się jako „czysta tablica” (*tabula rasa*), która w trakcie życia jest zapisywana. Locke uważał, że doświadczenia i wychowanie kształtują człowieka, mają wpływ na jego poglądy i zachowanie.

Wskazywał na dwa sposoby zdobywania doświadczenia. Pierwszy wynika z oddziaływania na jednostkę czynników zewnętrznych, drugi to doświadczanie samego siebie (refleksje o sobie).

„Nic się nie dzieje bez przyczyny”.

Literatura - ogólna charakterystyka

W literaturze oświecenia współwystępowały trzy prądy:

- klasycyzm - nawiązywał do starożytnych wzorców, propagował estetykę ładu i harmonii; sztuka powinna naśladować rzeczywistość (mimesis), a literatura o charakterze dydaktyczno- moralizatorskim musi spełniać funkcje użyteczne;
- sentymentalizm - opozycyjny do klasycyzmu; zamiast kultu rozumu, gloryfikuje świat ludzkich uczuć, a pochwałę dobrodziejstw kultury zastępuje zachwytem nad pięknem przyrody; wewnętrzne przeżycia człowieka i natura są najczęściej podejmowanymi tematami dzieł przedstawicieli tego nurtu;
- rokoko - podstawowym wyznacznikiem pisarstwa rokokowego była forma tekstu, która powinna wzbudzić swoją kunsztowną budową zachwyt; w przeciwieństwie do klasycyzmu teksty miały cieszyć odbiorcę, pełnić jedynie funkcję rozrywkową, a nie użyteczną, dlatego były pozbawione treści ideologicznych.

Przedstawiciele literatury oświecenia

klasycyzm

- Ignacy Krasicki *Bajki, Satyry, Myszeida*;
- Franciszek Bohomolec *Pan dobry*;
- Franciszek Dmochowski *Sztuka rymotwórcza*,
- Daniel Defoe *Przypadki Robinsona Kruzoe*,
- Jonatan Swift *Podróże Guliwera* .

sentymentalizm

- Franciszek Karpiński *Tęskność na wiosnę, Laura i Filon*;
- Dionizy Kniaźnin *Dwie lipy, Dwie gałązki*;
- Jan Jakub Rousseau *Nowa Heloiza*.

rokoko

- Jan Potocki *Rękopis znaleziony w Saragossie*;
- Dionizy Kniaźnin *Erotyki*;
- Pierre Choderlos de Laclos *Niebezpieczne związki*.

Gatunki literackie

- bajka - krótka powiastka wierszem lub prozą, której bohaterami są zwierzęta, ludzie, rzadziej rośliny lub przedmioty (I. Krasicki, *Bajki*);
- satyra - gatunek poetycki obejmujący utwory piętnujące przejawy życia społecznego, obyczajowego i politycznego (I. Krasicki, *Żona modna*).
- sielanka - utwór poetycki przedstawiający w sposób wyidealizowany uroki życia wiejskiego, prostej miłości (F. Karpiński, *Laura i Filon*);
- poemat heroikomiczny - parodia starożytnego eposu bohaterskiego; ma charakter żartobliwy i satyryczny (I. Krasicki, *Monachomachia*);
- powieść epistolarna - powieść obyczajowa, w której świat przedstawiony poznajemy z listów bohaterów (Choderlos de Laclos, *Niebezpieczne związki*);
- powieść sentymentalna - utwór narracyjny przedstawiający przeżycia psychiczne o silnym napięciu, ukazujący często uczucia miłosne, jej bohaterami są często ludzie prości, mieszczenie (Jan Jakub Rousseau, *Nowa Heloiza*).

Wojciech Bogusławski

Polski aktor, śpiewak operowy,
reżyser, pisarz,
dramatopisarz, tłumacz;
propagator ideologii
oświecenia, mason; dyrektor
Teatr Narodowego w
Warszawie i założyciel
teatru w Kaliszu; wielki
reformator i ojciec teatru
polskiego.

Jednym z najbardziej znanych
dzieł Bogusławskiego jest
opera *Cud mniemany, czyli
Krakowiacy i Górale*.

Franciszek Karpiński

Polski poeta, główny przedstawiciel nurtu sentymentalnego w polskiej liryce. Był zafascynowany kulturą ludu. Tłumacząc psalmy przykładał dużą wagę do jasnego i czytelnego języka. Krytykował przekłady Kochanowskiego za rozwlekłość, niezgodność z oryginałem i zbyt częste nawiązywanie do mitologii. Napisał min.:

sielanki

Laura i Filon;

Do Justyny. Tęskność na wiosnę.

pieśni

Kiedy ranne wstają zorze;

Wszystkie nasze codzienne sprawy;

Bóg się rodzi, moc truchleje.

Ignacy Krasicki

Biskup warmiński, arcybiskup gnieźnieński, książę sambijski, hrabia Świętego Cesarstwa Rzymskiego, prezydent Trybunału Koronnego w Lublinie, poeta, prozaik i publicysta.

Jeden z głównych przedstawicieli polskiego oświecenia. Nazywany "księciem poetów polskich".

Dzieła:

- *Hymn do miłości Ojczyzny;*
- *Monachomachia, czyli Wojna mnichów;*
- *Bajki;*
- *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki* (pierwsza polska powieść).

Julian Ursyn Niemcewicz

Polski dramaturg,
powieściopisarz, poeta,
pamiętnikarz, wolnomularz,
współautor (z Hugonem
Kołłątajem) projektu
Konstytucji 3 maja.

Dzieła:

Władysław pod Warną -
tragedia;

Kazimierz Wielki - tragedia;

Powrót pośła - komedia
polityczna.

Sztuka oświecenia

W sztuce oświecenia współwystępowały dwa style – rokoko i klasycyzm.

rokoko – styl wyodrębniony z baroku, odznaczał się lekkością i dekoracyjnością form, zamiłowaniem do ornamentyki roślinnej, swobodną kompozycją, płynnością linii oraz motywami egzotycznymi (np. chińskimi, japońskimi).

klasycyzm – nawiązywał do schematu antycznego piękna (harmonia, ład, proporcje).

Architektura

Warszawa-Królikarnia

Warszawa
Łazienki Królewskie

Belweder w Warszawie

Bazylika św. Krzyża
w Warszawie

Pałac na wodzie, Łazienki

Rzeźba

Psyche umierająca
Jakub Tatarkiewicz

Chrystus uzdrawiający niewidomych

Malarstwo

Canaletto, Krakowskie Przedmieście

*Marcello Bacciarelli,
Izabella Poniatowska Branicka*

Brama Brandenburska,
Berlin

Łuk triumfalny w Paryżu

Wilno, Ostra Brama

Zwinger, Drezno

Zamek Babelsberg, Niemcy

Rzeźba

Étienne Maurice

Ignaz Günther

Rzeźba, Antonio Canova

Porcelana rokokowa

Malarstwo

Jean Fragonard, *Huśtawka*

Jacques David, *Śmierć Marata*